

LITTERATURGUIDE

Trine Ferdinand

SKAM Råmanuskripter

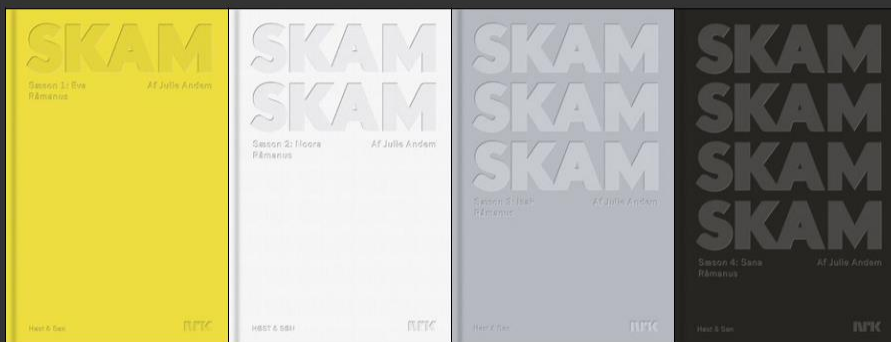
af Julie Andem:

SKAM Sæson 1: Eva.

SKAM Sæson 2: Noora.

SKAM Sæson 3: Isak.

SKAM Sæson 4: Sana.

Litteraturlgude til *SKAM Råmanuskripter* af Julie Andem:

SKAM Sæson 1: Eva.

SKAM Sæson 2: Noora.

SKAM Sæson 3: Isak.

SKAM Sæson 4: Sana.

På dansk ved Eskil Hein

Litteraturlguden er udarbejdet af Trine Ferdinand (dansk lærer, læremiddelfor-fatter, cand. pæd. i dansk, dansk konsulent på CFU)

© Trine Ferdinand og Høst & Søn/ROSINANTE & CO, København 2019 1. udgave, 2019

Bogforsider, omslagsgrafiker: Snøhetta/Jette Aagaard Enghusen

Grafisk tilrettelæggelse: Christensen Grafisk

Høst & Søn er et forlag i ROSINANTE & CO
Købmagergade 62, 3. | DK-1150 København K
rosinante-co.dk

Indledning.....	4
Opbygning.....	4
Om serien.....	5
Hurtig dynamisk produktion.....	5
Fans	6
Udgivelse.....	6
Interviews med unge piger	7
Titlen	7
Aktuelle problemstillinger.....	8
Råmanuskripterne.....	8
Regibemærkninger	9
Mindmaps	9
Epilogerne.....	9
Ideer til undervisningen.....	10
Drama i opgivelserne.....	10
Før læsning	11
SKAM Sæson 1: Eva.....	11
Det norske nabosprog	12
SKAM Sæson 2: Noora.....	16
SKAM Sæson 3: Isak	17
Bloopers.....	20
SKAM Sæson 4: Sana	21
Supplerende materiale	24
Kopiark.....	25

Indledning

Drama er obligatorisk på pensumlisten i dansk i 9. klasse, og med de fire bogudgaver af råmanuskripterne til SKAM kan serien nu også inddrages i danskundervisningen i 8.-9. klasse på skrift. Bøgerne giver et unikt indblik i skabelsesprocessen bag den banebrydende ungdomsserie. En serie, som samtidig har den dybde og de lag, symboler og referencer, som gør den ideel til fortolkning i dansk. I råmanuskripterne får vi lov til at kigge ind i hovedet på den kreative manuskriptforfatter og instruktør Julie Andem og se, hvordan hun har tænkt universet helt fra start. Bøgerne indeholder flere interessante elementer som selve råmanuskriptet, scener, som aldrig kom med, håndtegnede mindmaps, prologer og epiloger, der viser, hvad forfatteren selv forestiller sig, der skete med karaktererne efter sæsonens afslutning. Alt sammen guf at dykke ned i for både elever og dansklærere. Litteraturguiden her giver eksempler på, hvordan det kan gribes an.

Opbygning

Litteraturguiden indledes med et introducerende afsnit i, hvor serien og manuskriptforfatterens arbejde med den præsenteres. Herefter er der et afsnit med undervisningsideer til hver enkelt bog. Der er ét fokus for hver bog, som tabellen herunder giver overblik over. Det er ment som eksempler på, hvad man kan fokusere på i den enkelte bog, og det fokus kan let overføres til de øvrige bøger i serien.

Oversigt over de 4 bøger og undervisningsfokus

Bog	Fokus for undervisningsforslag
Sæson 1: Eva	Mindmaps
Sæson 2: Noora	Udeladte scener eller replikker
Sæson 3: Isak	Regibemærkninger
Sæson 4: Sana	Epilogen

Om serien

SKAM er en norsk ungdomsserie fra 2016. Serien består af 4 sæsoner, som har hver deres hovedperson. Hver sæson består af 10-12 episoder. Hver episode består af en række såkaldte **webisoder**, som indledes med dags- og tidsangivelse med stor fed gul skrift, som er blevet et kendetegn for serien.

Hurtig dynamisk produktion

En episode i SKAM blev skrevet, optaget, redigeret og udgivet på ca. 2 uger. Den ultra korte produktionstid gav Andem mulighed

for løbende at indlægge referencer til nutidige begivenheder og kommentarer til fans. Den hurtige dynamiske produktionsform gjorde serien yderst aktuell og gav fansene en oplevelse af at være i dialog med Andem. Den form passede godt til det unge publikum, som er vant til det hurtige tempo og kommentarspo-ret på fx Youtube. Andem havde virkelig fingeren på ungdom-mens puls, og hun fulgte nøje med i kommentarerne i de mange SKAM-fora på Facebook som fx *Kosegruppet DK* – den største og meget aktive fangruppe, som i øvrigt var dansk. SKAM havde nemlig rigtig mange fans i Danmark. At Andem anerkendte det, blev tydeligt i sæson 3, hvor Even og Isak pludselig møder en dansk receptionist på hotellet, hvor de siger til hende, at de el-sker danskere. Det vakte stor jubel i *Kosegruppet DK*.

Fans

Der findes mange eksempler på, at Andem har fulgt med i fan-grupperne og indlagt referencer til noget derfra i næste episode, fx da en fan-tegning blev til virkelighed i serien. Læs mere om det her

<http://soundvenue.com/film/2017/04/gennem-inkludering-af-fan-art-cementerer-julie-andem-skams-online-bevidsthed-251196>

Udgivelse

Serien blev første gang udgivet på nettet, og derefter som serie på almindeligt flow-tv. Der blev ikke reklameret for web-serien, da meningen var, at den skulle gå viralt og deles mellem de unge, hvis de altså kunne lide den. Den blev hurtigt et hit. Få minutters klip (en såkaldt webisode) blev udgivet på samme tidspunkt, som det foregik i serien. Man vidste aldrig, hvornår det skete. Det gav seerne en oplevelse af, at handlingen foregik real-time og fik fortællingen til at virke ægte og virkelig. Det

knyttede også fansene tæt til serien. En uges klip blev så senere samlet til en uge-episode og sendt på almindeligt flow-tv.

SKAM-serien er skabt som et forsøg på at imødekomme unge seeres behov. Den norske tv-station NRK kunne konstatere, at mange unge ikke så flow-tv. Det ville de gøre noget ved, og opgaven blev givet til Andem. Hun fik frie hænder og et lille budget.

Interviews med unge piger

Inden Andem begyndte at skrive manuskriptet, foretog hun flere dybdegående interviews med seriens primære målgruppe, 16-årige norske piger, for at finde ud af, hvad der egentlig optog dem. Hovedkonklusionen var, at de unge oplevede et stort præ-stationspres og mindreværdsfølelse. Andem ønskede på den baggrund at lave en serie, hvor karaktererne ikke var perfekte og ikke havde noget at skamme sig over, men hvor de mødte hinanden med forståelse, tolerance og humor. De unge skulle have en serie med positive rollemodeller at spejle sig i.

Læs mere om det i interviewet her med Julie Andem (gratis artikel):

<https://www.information.dk/kultur/2016/08/laere-unge-piger-vaere-uperfekte>

Hør evt. en radioudsendelse om virkelighedens skam-piger:

<https://www.dr.dk/radio/p1/p1-dokumentar/p1-dokumentar-2018-01-04#!00:00:00>

Titlen

Titlen SKAM blev afgjort ved afstemning blandt seriens unge skuespillere ved den sidste audition. Det er nok ikke helt tilfældigt, at de skrev SKAM på stemmesedlen, for de fleste karakterer

i serien har noget at skamme sig over. Eva skammer sig over at forfølge sin forelskelse i venindens ex-kæreste og ikke at føle sig klog nok. Noora skammer sig over at være forelsket i en fuckboy, som hendes veninde er vild med, og over ikke at kunne være et godt menneske hele tiden. Isak skammer sig over ikke at være tiltrukket af fyre. Sana skammer sig over hverken at være mus-limsk eller norsk nok.

Læs mere om titlen SKAM her:

<http://soundvenue.com/film/2016/10/titlen-paa-skam-er-en-afgoerende-noegle-til-at-forstaa-serien-og-en-hel-generation-224070>

Aktuelle problemstillinger

Serien handler om nutidige problemstillinger som fx hævn-porno, slut-shaming, feminisme, spiseforstyrrelser, homofobi, psykisk sygdom, racisme og religion. Problematikker som ofte er forbundet med tabu og skamfølelse. SKAM giver stof til efter-tanke i forhold til disse problemstillinger. På den måde trækkes der tråde til andre tidsperioder som fx naturalismen under det moderne gennembrud i 1870-90, hvor virkelighedens problemer også blev sat til debat. Det var også på den tid, at Henrik Ibsens »Et dukkehjem« blev skrevet, som der er flere referencer til i sæson 1 og 2.

Råmanuskripterne

Hovedparten af hver SKAM-bog består af råmanuskriptet til en sæson. Det omtales som et råmanuskript, da det blev ændret under optagelserne, hvis de unge kom med nye ideer, eller der skulle lægges aktuelle referencer ind fra verden eller fans. Forfatterens slå- og stavfejl er desuden bevaret, så de fremstår helt, som Andem oprindeligt skrev dem.

Udeladte scener

Der er scener eller dele af dem i råmanuskriptet, som ikke kom med i serien. Disse udeladte scener er markeret i bøgerne med en lysere grå skrift. Man kan så forholde sig til, hvorfor de mon ikke kom med, og hvad det kunne have betydet, hvis de var kommet med.

Regibemærkninger

I et manuskript er der regibemærkninger, som beskriver kulisser og genstande eller skuespillernes følelser, udseende og bevægelser i scenen. Regibemærkningerne står i *kursiv* i bøgerne. De er kendetegnende for manuskriptgenren. Andems regibemærkninger er flere steder ret uddybende og med humoristiske kommentarer til skuespillerne.

Mindmaps

På satsbladene til hver bog kan man se Andems håndskrevne mindmaps, som har dannet baggrund for de enkelte sæsoner. Det giver et unikt indblik i hendes tanker og research, inden hun skrev manuskriptet.

Epilogerne

I hver bog er der en epilog. En epilog er en selvstændig afslutning på en skønlitterær tekst, fx drama. I epilogen til den sidste bog (SKAM Sæson 4: Sana) giver Andem sit bud på, hvad der sker med karaktererne efter de er gået ud af gymnasiet, og serien er slut. Epilogerne er skrevet særligt til bøgerne og er igen en kærlig hilsen fra Andem til de unge fans, som gerne vil have mere.

Ideer til undervisningen

Herunder er der beskrevet en række ideer til, hvordan man kan arbejde med hver af råmanuskripterne i danskundervisningen i de ældste klasser. De skal opfattes som forslag, som lærerne kan plukke af og sammensætte, så det passer til deres praksis og eleverne.

Drama i opgivelserne

I vejledningen til afgangsprøven i dansk for 9. klasse er det specificeret, at drama skal være en del af tekstopgivelserne i 9. klasse. I vejledningen for folkeskolens prøver i faget dansk – 9. klasse står der:

*»1.21. Der opgives et alsidigt sammensat stof inden for de områder, som fagets kompetencemål vedrører. Opgivelserne omfatter 80-100 normalsider af kortere tekster, bestående af et bredt udvalg af ældre og nyere prosa og poesi og **drama** samt sagprosa.« (s. 31)*

Det er i øvrigt værd at bemærke, at norsk og svensk sidestilles med dansksprogede tekster i vejledningen til prøven.

»Ifølge bekendtgørelsen skal opgivelserne – både de kortere tekster og de større fiktive værker – fortrinsvis være af dansk eller anden nordisk oprindelse ... Ved reklamefilm, kortfilm,

faste reklamer og andre multimodale tekster skal alle sprog-lige udtryk være på dansk, norsk eller svensk« (s.33)

Det betyder, at det også er muligt at opgive tv-serien som -pensum.

Før læsning

Før eleverne arbejder med råmanuskripterne, er det en fordel, at de har set og arbejdet med tv-serien. Til dette er der masser af hjælp at hente i form af pædagogiske vejledninger på CFU og syv gratis tematiske forløb på nordeniskolen.dk.

Man kan danne sig et overblik over disse materialer her:

<https://ucc.dk/cfu/fag/dansk/laeremidler-7-10-klasse/skam>

SKAM Sæson 1: Eva

Noget af det særlige i bøgerne er Andems håndskrevne mind-maps, som er sat ind i starten og slutningen. Et mindmap er et slags grafisk tankediagram, som har til formål at skabe overblik over et begreb og klarlægge, hvordan de enkelte delelementer hænger sammen. I den første bog drejer de sig om to centrale begreber i SKAM, nemlig seksualitet og tabu. Begreber, der fylder meget i serien og i unges liv generelt. Disse mindmaps er omdrejningspunktet for undervisningsforslagene i det føl-gende.

Inden Andem skrev manuskripterne, foretog hun som nævnt flere dybdegående interviews med 16-årige piger. Bogens mind-maps er skrevet under hendes researchfase.

På bogens mindmaps har Andem skrevet statements, spørgs-mål og underbegreber rundt om de to begreber, seksualitet og

tabu. Det kunne være citater fra de interviewede piger, eller noget Andem har udledt af det, de har sagt.

Man kan lade eleverne forholde sig til indholdet i disse mind-maps, inden de ser episoder fra sæson 1. De kan så efterfølgende forholde sig til, hvilke ideer og tanker, som rent faktisk kom med i serien. Lad eleverne nærlæse teksterne i de to mindmaps, og bed dem udvælge et par af de statements eller spørgsmål, som de synes siger noget væsentligt om ungdommens problemer i dag. Bed dem uddybe og begrunde deres valg. Lad dem præ-sentere deres valg og begrundelser for hinanden, hvorefter de andre elever kan kommentere på det.

De kan også i mindre grupper lave deres eget mindmap over de ungdomsproblematikker, som de mener, er de vigtigste.

Det norske nabosprog

Disse mindmaps er på originalsproget norsk, så det er vigtigt at arbejde med det norske sprog, inden eleverne skal forholde sig til indholdet (ovenstående opgave). Skriftsproget er lettere at fastholde end det flygtige talesprog. De er således et godt udgangspunkt for at lade eleverne gå i dybden med det norske nabosprog og samtidig få en større forståelse for møn-strene i eget sprog.

Der vil sandsynligvis være norske ord, som eleverne ikke forstår betydningen af. Lad dem selv slå dem op i fx Google oversæt eller bare på nettet. Alternativt kan læreren gennemgå de mest nødvendige ord, inden de går i gang med at læse dem. Klassen kan evt. lave en fælles gloseliste i et digitalt dokument.

For mindmappet »SEKSUALITET« er disse norske ord måske ukendte for nogen:

Drit: Skid(e). Bruges ofte sammen med andre ord som kul, dritkul (cool/sejt) eller sekk, drittsekk (sæk, altså ment som en fornærmelse á la røvhul). Det er et ikonisk ord for SKAM og blev en overgang brugt meget af seriens fans, så mange vil nok kende lige netop dette ord.

Kline: at kysse eller være sammen med folk uden at have sex

Kjønn: Køn (fx hun-køn)

Rulleplass: Her skal man kende lidt til den norske tradition for russebus: Det er en form for norsk studenterkørsel i bus, hvor man kører sammen med sine venner og ikke nødvendigvis med sin klasse som i Danmark. Mange begynder allerede at plan-lægge russetiden i 1.g, fordi det handler om at have den sejeste bus. Det koster op mod 40.000 kroner eller mere per person, og busserne er ofte flot dekorerede og har store lysshows og musik. Studenterne fester i russebussen i flere dage. Russebus-gruppen beslutter, hvem der kan være med i deres bus. Hvis du får et sted i bussen, har du 'rulleplass' (et sted at rulle)

Koseligt: Hyggeligt

Kåt: Liderlig

Bitten bitten liten klit: Lille bitte klitoris

Gutter: Dreng

Jenter: Piger

Hooke: kæle (seksuelt)

Rumpa: røv, rumpe

For mindmappet »TABU« er disse norske ord måske ukendte for nogen:

Navng: at være på offentlig understøttelse. NAV er navnet på en af de største offentlige institutioner i Norge, som er ansvarlig for socialhjælp.

Kvise: Bums

Kåt: Liderlig

Utlagt tarm: Stomi

Stygghet: Grimhed

Bra nok: God nok

Slått: Slået

Eleverne kan også gå endnu mere i dybden med forskelle og ligheder mellem norsk og dansk.

Det kan ske ved at lade eleverne være sprogdetektiver, der leder efter ligheder og forskelle på ordstilling (syntaks), ord (lek-sis) og stavning (ortografi).

På norsk vægter man lydret stavning fremfor at kigge på etymo-logien – altså der, hvor ordet stammer fra. *Kugle* stammer fra det tyske kugel, og derfor skriver man på dansk stadig 'g' i kugle, selvom man ikke kan høre det. Nordmændene staver ordet kule, som er lydret stavning. Hvor danskerne har mange låneord fra engelsk, har nordmændene deres egne oversættelser. Ordet 'cool' på dansk hedder fx 'kult' på norsk. Ligesom i Danmark tager nordmændene også engelske ord til sig, som de bøjer efter egne stave regler; fx bliver 'to hook up' til 'å hooke', som de bruger om det at have intimt samvær uden at det er seksuelt. Norsk har hårde konsonanter flere steder, hvor dansk har bløde. Det ses i ord som 'hater' (norsk), der på norsk har et hårdt 't', mens det på dansk skrives hader – altså med den bløde konsonant 'd'. Hvor danskerne kun har dobbeltkonsonanter midt i ord, skriver nordmænd ofte dobbeltkonsonant i slutningen af ord, fx kropp.

Brug kopiarket, som findes sidst i denne guide, og som er ma-gen til nedenstående tabel – blot uden svar med ord fra manu-skriptet. Nedenstående tabel er tænkt som en hjælp til læreren. Lad eleverne selv gå på jagt i teksten og sætte ord ind i tabellen.

Sproglige forskelle	Norsk	Dansk
Hårde og bløde konsonanter	hater	hader
DK: bløde konsonanter: b, d, g	svak	svag
	uttalt	udtalt
NO: hårde konsonanter: p, t, k	rykte	rygte
Dobbeltkonsonanter	opfører	opfører
	kropp	krop
	sånn	sådan
	opnå	opnå
	rullepass	kørekort
	styggheit	grimhed
	skjønnheit	skønhed
Lydret stavning	noen	nogen
	noe	noget
	akseptert	accepteret
Særlige ord på norsk (Lexis)	drit	skide
	kline	at kysse eller være sammen uden at have sex
	rullepass	adgang til at køre med en russebuss
	serr	seriøst
	hooke	kæle (seksuelt)
	koselig	hyggelig
	kvise	bums
	gøy	godt, sjovt
Engelske låneord, som fornorskes	kult	cool
	blacka ut	blackout
Ordstilling	mobilen din	din mobil

Hvis klassen skal se og arbejde med tv-serien, kan man vende tilbage til disse mindmaps og lade eleverne forholde sig til, hvad der egentlig kom med.

SKAM Sæson 2: Noora

Sæson 2 er dybest set en traditionel, men nutidig, kærligheds-historie, hvor to unge mennesker må gå så grueligt meget igen-nem, før de endelig får hinanden til sidst. Vi ser på begivenhederne ud fra hovedpersonen Nooras perspektiv, og vi følger hendes langsomme og modvillige forelskelse i 'fuckboyen' William. Noora kan beskrives som en selvbevidst feminist og forelskelsen i William strider mod hendes selvopfattelse. Noora lærer, at verden ikke er så sort og hvid, og at William faktisk kan lære hende noget vigtigt om livet, som at det ikke er godt at lyve for sine venner for at beskytte dem mod virkeligheden, og at man må holde fast i retsstatens principper, selv når de rammer en selv eller ens nærmeste.

Der er en særlig scene på s. 195-198, hvor Noora på forbilledlig vis håndterer at blive afpresset af Williams bror, som truer med at dele et nøgenbillede af hende på nettet. Hendes reaktion er overraskende og inspirerende. Scenen er intens og en af de mest kendte i serien, men der er også dele af råmanuskriptet, som ikke kom med i tv-serien. Derfor er det oplagt at zoome ind på netop denne scene i bog 2.

Inden eleverne arbejder med scenen på skrift, kan de arbejde med den i serien og med hele temaet omkring deling af nøgen-billeder. Der findes et forløb om dette på [nordeniskolen.org](https://nordeniskolen.org/da/sprog-kultur/7-10-klasse/undervisningstemaer/skam/skam-5-uten-mitt-samtykke/), som man kan støtte sig til.

<https://nordeniskolen.org/da/sprog-kultur/7-10-klasse/undervisningstemaer/skam/skam-5-uten-mitt-samtykke/>

I råmanuskriptet kan man zoome ind på de udeladte dele af scenen. På den måde får eleverne indblik i de til- og fravalg, der er foretaget. Det er interessant at forholde sig til, hvorfor de er foretaget, og hvordan det ville have ændret udtrykket, hvis scenen var blevet, som den står i Andems første udkast.

Første del af scenen på s. 195, som står med lysegrå skrift, er ikke kommet med i serien. I denne udeladte del står veninderne ude foran cafeen og støtter Noora, inden hun skal ind og kon-frontere Niko. Det kommer også frem, at Noora har fået råd og vejledning af en advokat.

Lad eleverne diskutere, disse spørgsmål:

- ◆ Hvad ville det betyde for vores opfattelse, af Noora, hvis dette havde været med i klippet?
- ◆ Hvorfor er den del af scenen fra manus mon ikke kommet med i tv-serien?

De sidste otte sætninger i scenen på s. 198 er heller ikke kommet med i tv-serien. I manus afsluttes scenen med, at Noora giver Niko en fuckfinger.

- ◆ Hvordan kunne det ændre vores opfattelse af Noora, hvis det var kommet med i klippet?
- ◆ Hvorfor mon Julie Andem har udeladt den del?

Episoden med denne scene kan ses på [mitcfu.dk](https://www.mitcfu.dk)

SKAM Sæson 3: Isak

Sæson 3 drejer sig om hovedpersonen Isak. I løbet af sæson 3 springer Isak ud som homoseksuel, og det er hans indre iden-titetskonflikt med at erkende og forlige sig med sin egen sek-

sualitet, der er sæsonens omdrejningspunkt. Han forelsker sig i Even, som viser sig at være bipolar (maniodepressiv), hvilket ikke gør det lettere for Isak.

I manuskriptet til sæson 3 kan man sætte fokus på regibemærkningerne, dels fordi der er nogle interessante eksempler, hvor Andems tanker og stil træder tydeligt frem, og dels fordi regibemærkninger er et særligt genretræk for den dramatiske tekst. Regibemærkninger beskriver, hvilke følelser eller handlinger manuskriptforfatteren ønsker, at karaktererne skal udtrykke eller gøre. De kan også beskrive stedet og rekvisitterne. Regibemærkningerne står i *kursiv* i teksten.

I scenen på s. 151 (fredag 9. december) fylder regibemærkningerne meget, og det er en yderst visuel scene med meget få replikker. Det er den kendte kirkescene, hvor den norske sanger Nils Bech synger den smukke julesalme *O'Helga Natt*, mens Isak kommer ind i kirken og møder sin mor og far. Isak har umiddelbart inden oplevet sin homoseksuelle kæreste Even have et manisk anfald, hvor han løb nøgen rundt på gaden, og Isak har derfor gjort det forbi, selv om han stadig er forelsket i Even. Han er bange for at være kærester med en, der er psykisk syg, fordi hans mor selv er det.

Inden arbejdet med denne scene kan man lade eleverne se episode 1-8 i sæson 3 derhjemme. Læreren kan booke episoder til eleverne i mitcfu.dk, som de kan se som lektie. Det svarer til ca. 4 timers tv. På den måde er de godt inde i historien, inden de zoomer ind på den udvalgte scene.

I klassen kan man så se episode 9 sammen indtil kirkescenen kommer. Stop inden scenen afspilles (00:11:27). Kopier to sider med scenen i manus til dem på s. 151-152, så de kan markere i teksten.

Lad eleverne læse scenen som manuskript. Bed dem under-strege de steder i regibemærkningerne, hvor der står ord, som skal fortælle, hvilke følelser Isak skal udtrykke. Hvordan ændrer Isaks følelser sig gennem scenen, og hvilke ord bruger Andem til at formidle det?

Lad dem finde de steder, hvor der er bemærkninger om, hvordan det skal filmes. Hvad har Andem mon villet opnå med netop disse filmiske virkemidler?

Bed dem læse regibemærkningerne på s. 152. De kan under-strege de steder, hvor Andem er humoristisk og henvender sig direkte til skuespillerne. Hvordan tror de, det virker på de unge skuespillere, at hun skriver sådan? Hvad mener hun med at »at alle får ro i sjælen«? Hvad mener hun mon med, at hun »begyn-der at arbejder for Disney til næste år«?

Når eleverne har arbejdet med det skriftlige manus, skal de se scenen i serien. Tal bagefter sammen om, hvor det passer med manus, og hvor det ikke gør, og hvad årsagerne til det kunne være.

Andem skriver, at neokorsset i kirken skal minde om den sidste scene i den store kærlighedsfilm *Romeo og Juliet* med Leonardo DiCaprio fra 1996.

Se slutscenen sammen med eleverne <https://youtu.be/xCSwBHs1uD4>

Sig, de skal sige til, når de ser de blå kors. Se klippet færdigt.

Tal med eleverne om nedenstående spørgsmål:

- ◆ Hvad er det, der sker i klippet?
- ◆ Hvordan ender Romeo og Juliets kærlighedshistorie?
- ◆ Hvordan ender den i sammenligning med Isak og Evens?

- ◆ Hvorfor lader Julie Andem deres kærlighedshistorie ende sådan?
- ◆ Hvorfor har Julie mon lagt denne intertekstuelle reference ind her?

Nils Bech er homoseksuel ligesom Isak. Tal med eleverne om, hvorfor Andem har bedt netop ham synge i kirkescenen: Kan der være en pointe med, at det foregår i en kirke?

Bloopers

For at få et indtryk af Julie Andem som person og hendes måde at instruere de unge skuespillere på, kan det være en god ide at vise eleverne sæsonens såkaldte *blooper*, som er en slags fraklipsisfilm.

Den officielle blooper til 3. sæson kan ses her: <https://youtu.be/ZNsmiWjiExs>

På den måde kan eleverne få et større indblik i, hvordan serien er blevet til, og hvordan Andem har været i dialog med skue-spillerne under optagelserne. Det bliver her tydeligt, at bogens manuskript netop kun er et råmanuskript, som kan ændre sig, hvis de unge skuespillere kommer med indvendinger. Fx siger Isak på et tidspunkt, at han får lyst til at sige noget, hvor han kun skal kigge overrasket på Noora, hvortil Andem svarer, at det skal han bare gøre.

- ◆ Tal sammen om, hvordan Julie Andem er som instruktør.
- ◆ Tal sammen om, hvad hendes stil kan have betydet for det endelige resultat.
- ◆ Tal sammen om, hvordan de unge skuespillere kan have op-levet hende som instruktør.

Der findes også bloopers til de andre sæsoner:

sæson 1 <https://youtu.be/AggtsRCwMW8>

sæson 2 <https://youtu.be/bRgHRkqFh98>

Sæson 4 <https://youtu.be/iU6QUI87nec>

SKAM Sæson 4: Sana

Sæson 4 har den muslimske pige Sana som hovedperson. Hun kæmper med at få sin muslimske baggrund til at hænge sam-men med at leve i en norsk ungdomskultur. Racisme er også et centralt tema i bogen. Der findes et forløb om dette tema på nordeniskolen.dk

<https://nordeniskolen.org/da/sprog-kultur/7-10-klasse/undervisningstemaer/skam/skam-7-de-fleste-nordmenn-er-rasister/>

I bogen til den sidste sæson viser epilogen, hvordan de unges liv fortsætter efter gymnasiet.

Epilogen i bog 4 er skrevet som en Facebook-chat mellem de unge i serien. De forsøger at arrangere en reunionfest et halvt år efter, de er stoppet i gymnasiet. I løbet af samtalen hører man, hvad de forskellige laver nu. Fx er Vilde og Chris på rejse i Sydamerika. Isak læser på det norske universitet for tekno-logi og videnskab. Even læser til lærer. Sana læser medicin i Amsterdam. Jonas arbejder i en børnehave. Noora går på journalisthøjskolen.

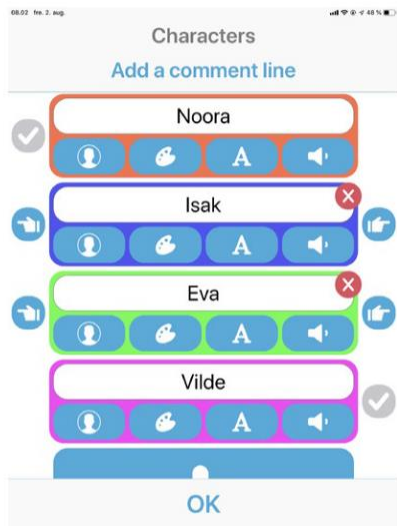
Lad eleverne skrive en epilog, inden de læser Andems. Det kan de evt. gøre i mindre grupper. Man kan opfatte en sådan epi-log som en slags fanfiktion. Fanfiktion er en form for meddigt-ning, hvor fans digter videre på historierne eller omskriver dem. Fanfiktion omkring SKAM har været kæmpestort. Der er særligt

blevet digtet videre på kærlighedshistorien omkring Noora og William. At skrive videre på et elsket fiktivt univers styrker de unges fortolknings- og scenariekompetence. Der skrives en del fanfiktion med udgangspunkt i SKAM i fora som wattpad.com og danske movellas.com. Læs evt. mere om fænomenet her <https://www.dr.dk/skole/dansk/hvad-er-fanfiktion>

Eleverne laver en liste med de unges navne fra serien (Sana, Chris, Eva, Noora, Vilde, Yousef, Isak, Magnus, Jonas, Mahdi, William). De skal skrive, hvad de forestiller sig, karaktererne laver et halvt år efter gymnasiet. De skal kunne begrunde deres valg med noget, der er sket tidligere i serien. En af karaktererne skal lave en reunionfest. De vælger selv, hvem der gør det. Undervejs i samtalen om festen skal der vise sig nogle problemer i forhold til at mødes. Eleverne skal brainstorme på ideer til problemer, der kunne opstå, og udvælge nogle af dem.

Eleverne kan enten skrive epilogen ligesom replikkerne i manus, hvor navnet på den, som siger noget, står med stort efterfulgt af kolon, fx EVA: (Lav linjeafstand mellem hver replik.)

Eller de kan skrive facebook-samtalen i den gratis app [**TextingStory**](#) på deres mobil eller tablet, hvor man kan lave samtalen om til en video, så man læser beskederne efterhånden som de skrives. Det er en sjov og motiverende måde at løse opgaven på. Eleverne kan sikkert hurtigt finde ud af, hvordan appen fungerer.

Screenshots fra appen TextingStory.

Se et lille videoeksempel fra appen her: <https://youtu.be/gO4ZrQwCW8Q>

Lad eleverne se eller høre hinandens facebook-samtaler, og lad grupperne fortælle om begrundelserne for deres valg:

- ◆ Hvorfor valgte I, at karaktererne laver netop det? Hvorfor har I valgt netop de problemer? De andre grupper vurderer, om de synes, det er et sandsynligt scenarie.

Eleverne læser bagefter Andens epilog og vurderer hendes valg. Skriv ned undervejs, hvad karaktererne laver. Tal om føl-gende spørgsmål:

- ◆ Hvorfor har hun mon valgt, at karaktererne laver det, de gør?
- ◆ Hvorfor har hun valgt netop de problemer?
- ◆ Er det et sandsynligt scenarie?

Supplerende materiale

SKAM Sæson 3: *Isak* kan lånes i klassesæt på [mitcfu.dk](http://kp.mitcfu.dk)

<http://kp.mitcfu.dk/46106555>

Overblik over gratis undervisningsmaterialer til SKAM:

<https://ucc.dk/cfu/fag/dansk/laeremidler-7-10-klasse/skam>

Se tv-serien SKAM – sæson 3 på mitcfu.dk

Norden i Skolen har syv gratis undervisningsforløb til SKAM med fokus på norsk sprog og kultur. (norske undertekster på videoklip)

<https://nordeniskolen.org/da/undervisningsmateriale/?searchTheme=languageAndCultureTags&searchTags=108384&page=1&orderBy=default>

Særnummer om SKAM i Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling <https://tidsskrift.dk/ntik/issue/view/6990>

DR Skole <https://www.dr.dk/undervisning/mediefag/alt-om-skam> Faktalink <https://faktalink.dk/skam>

Kopiark

Find norske ord og sæt dem ind i skemaet på næste side.

Sproglige forskelle	Norsk	Dansk
Hårde og bløde konsonanter DK: bløde konsonanter: b, d, g NO: hårde konsonanter: p, t, k	hater	hader
Dobbeltkonsonanter	opfører	opfører
Lydret stavning	noen	nogen
Særlige ord på norsk	drit	skide
Engelske låneord, som 'fornorskes'	kult	cool

Få ideer og inspiration til undervisningen i skønlitteratur med **Høstlitt**:
Følg os på **Facebook** og **Instagram**